

Вакулович Л. Л.

Національний університет фізичного виховання і спорту України

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕОЛОГІЗМІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Лексична система української мови кінця XX – початку XXI століття є відкритою, динамічно розвивається та відповідає на всі виклики часу й соціуму.

Одним із елементів громадського життя, який активно реагує на суспільні процеси й відзеркалює їх, є засоби масової інформації. адже саме вони першими реагують на події, які відбуваються в країні або світі. Мова ЗМІ є своєрідним дзеркалом, «у якому відбивається багатофункціональність національної мови, ступінь її інтелектуалізації, зокрема через поширення термінів з різних галузей знань та їхню загальномовну адаптацію» [4; с. 32].

Окрім засобів масової інформації, своєрідним середовищем для народження нових слів є мережа є мережа Інтернет, яка нині є надзвичайно популярною та актуальною.

Зміни в різних сферах життя людей під впливом нових суспільних умов зумовлюють потребу в неологізмах.

Разом з цим постає також проблема збереження мовної ідентичності, тобто дотримання нормативності вислову на різних рівнях мовної системи.

Процеси адаптації інноваційної лексики, досліджені в статті, відображаються на особливостях функціонування української мови сучасного періоду.

Слід зазначити, що найактивніше поповнюється лексичний склад української мови неологізмами, які представляють такі галузі як політика, медицина, спорт, військова справа, комп'ютерна техніка, культура. Деякі з них у зв'язку з активним використанням більшою частиною мовної спільноти стають нормативними, що засвідчено в словниках української мови.

На основі матеріалів ЗМІ досліджено та вивчено використання різних типів неологізмів у мові сучасних українських масмедіа, а також функціонування лексичних інновацій у масмедійному просторі.

Значну увагу приділено саме суспільно-політичній лексиці й термінології, яка стала невід'ємним компонентом мови сучасних засобів масової інформації.

Ключові слова: неологізми, масмедіа, лексичний склад, терміносистема, семантика, суспільно-політичні явища.

Постановка проблеми. Нині в епоху глобалізації всі живі мови постійно розвиваються, зазнають кількісних і якісних змін, перебудовуються та вдосконалюються у просторі й часі, реагуючи на зрушення в суспільстві та в мовній свідомості їх носіїв, але водночас зберігають ознаки стабільності та цілісності. Отже, вони виконують свою основну роль – роль засобу спілкування, та реалізують такі функції, як стимулювання розвитку суспільства та зв'язок між різними поколіннями. Кожна жива мова постійно рухається та видозмінюється, а бурхливі процеси та перетворення в Україні зумовлюють докорінні зміни в лексиці та семантиці слів, які дають нам підстави стверджувати про наявність діячості на певному зрізі мови.

Поява та функціонування інноваційної лексики зумовлена історично, адже неологізм існує лише

до того часу, коли він стає звичайним і починає часто використовуватися значною кількістю мовців [2; с. 146]. Так, нещодавно слова *веб-сторінка*, *брокер*, *блог*, *таймер*, *тендер* були неологізмами, однак зараз набули статусу загальномовних і в усьому світі сприймаються як загальноновживані інтернаціоналізми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання статусу, перспектив та напрямів розвитку української мови, зокрема її лексичного складу, постійно перебувають у полі зору вітчизняних лінгвістів. Зокрема, питанням розвитку лексико-семантичної системи займалися українські вчені Л.Лисиченко, В. Жайворонок, О. Муромцева, Д. Мазурик, Л. Полюга та ін.. Саме неологізми як мовне явище завжди були об'єктом зацікавлень багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, таких як І. Андрусяк, Г. Вокальчук, В. Герман,

А. Калетнік, І. Самойлова, О. Сербенська, Н. Стратулат, О. Стишов тощо.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити й узагальнити найважливіші інноваційні зміни в лексиці сучасної української мови, спричинені впливом позамовних чинників – політичними подіями сучасної доби.

Виклад основного матеріалу. Вдосконалення, розвиток та функціонування мови як засобу спілкування постійно супроводжуються різноманітними мовними процесами, потребами називання тих або інших конкретних предметів, суспільних процесів і явищ, абстрактних понять різноманітних галузей науки, а також поступовим зникненням частини слів у зв'язку з втратою ними актуальності через втрату суспільної ваги. У зв'язку з цим в мові завжди наявна пасивна й активна лексика. З одного боку – це позитивне явище, що демонструє інтеграцію в європейське суспільство. З іншого – надмірне використання неологізмів у текстах масмедіа без належного пояснення їх значення призводить до нерозуміння змісту матеріалу. Адже не кожен читач розуміє значення використаного в тексті неологізму.

Серед лексем-неологізмів, що постійно поповнюють нашу мову, можна виділити декілька їх різновидів, а саме:

– **новотвори** – відомі морфеми виступають у незвичних поєднаннях, утворюючи слова із зовсім новими значеннями: *етнополітика, правочентристський, деолігархізація, деокупація*;

– **власне неологізми** – слова, із рисами абсолютної новизни як форми, так і змісту: *брифінг, коаліція, омбудсмен*;

– **семантичні неологізми** – вже наявна у мові лексема, яка розвиває нове значення:

– *нормандська четвірка, стратегічна сімка, політичний притулок*;

– **текстові інновації** – пов'язані з усвідомленням соціально-політичних процесів, що відбуваються у світі, але проте не мають статусу потенційно кодифікованих: *коаліціант, опоблоківці, кнопкодавство*;

– **оказіоналізми** – слова, що утворюються за наявними в мові моделями, але не вживаються у загальноновживаному словнику (авторські неологізми): *україноментальність, олігархіада, золотобатонник*.

Всі ті докорінні зміни, що відбуваються сьогодні в українському суспільстві, передусім у політичній, економічній, науково-технічній і культурній галузях, відбиваються насамперед на мові ЗМІ. Постає нагальна потреба позна-

чити нові поняття та явища, породжені часом. У новітніх масмедіа з'явилися лексеми політологічного змісту, сконцентровані навколо понять, пов'язаних із тенденціями сучасного цивілізаційного процесу – *люстрація, децентралізація, ратифікація, інавгурація, лінгвоцид, геноцид, ідеологема, етноцид*; такими, що позначають процеси, явища розбудови і становлення держави – *євроінтеграція, реінтеграція, експансія, багатовекторність, неоглобалізм, лібералізація, екстремізм, радикалізм* тощо; політичними кампаніями, рухами, доктринами – *геополітика, позаблоковість, клептократія, декомунізація, анексія, інвазія, деескалація* тощо.

Мовне питання на шляху європейської інтеграції не є винятково мовним. Це питання економічне, політичне, і вже потім – культурне. Мова має дві важливі функції: репрезентативну й ідентифікативну. Репрезентативні полягає у тому, як ми показуємо себе через слово. Ідентифікаційна – як люди на підставі мови визначають, хто ми. Якщо ці функції не будуть працювати щодо української мови, то ми загубимося між понад 20 мов Європейського Союзу. Відбуваються зміни в культурному житті країни, міцніють міжнародні зв'язки країни, з'являються нові види спорту т. д. – і все це знаходить відображення в мові – неологізми з'являються щогодини, щохвилини.

Поява та функціонування інноваційної лексики зумовлені історично, адже неологізм існує лише до того часу, коли він стає візуальним і починає часто використовуватися значною кількістю мовців [3; с. 72]. Одна з характерних ознак неологізмів, які датовані останніми 5–7 роками – це відсутність дефініції у словниках, тобто переважна більшість їх ще не кодифікована.

Кожний історичний період має свої словесні маркери, які виконують функцію позначення соціально-актуальних явищ, реалій, посідають важливе місце в історії, активно вживаються в засобах масової інформації, є невід'ємним складником мови політики, пропаганди й побутового спілкування. Початок ХХІ ст. (а саме період від 2004 р. і дотепер) ознаменований зміною політичного вектора і євроінтеграцією – від Помаранчевої революції (листопад – грудень 2004 р.) та протестних акцій самого Майдану (Євромайдан), що почалися у грудні 2013 р., безперервно тривали протягом року і призвели власне до самої Революції Гідності. За цей короткий час в Україні відбулися події, які є підґрунтям для нової суспільної організації, державності й людських стосунків.

Серед найпоширеніших джерел запозичень останніх років можна виокремити неологізми, пов'язані з суспільно-політичними подіями, найчастіше зустрічаємо в засобах масової інформації – *томос, євробляхи, Євромайдан, антимайдан, небесна сотня, диванна сотня, зелені чоловічки, ЛНР, ДНР, ОРДЛО, фейк* і т.д. Сьогодні Україну не уявити без такого символу, як *Майдан*. А збірний образ проплачених «гопників», молодих людей спортивної статури, що застосовували силу для протидії демократичним діям Євромайдану й зазнали поразки, назвали *тітушками* (термін в Україні з'явився у травні 2013 р. й походить від прізвища спортсмена Вадима Тітушка). З початку окупації в 2014 році з'явилися такі слова, як *сепари* і *ватники*, які, по суті, були першими колаборантами з часів Революції Гідності та ініціювали й проводили незаконні референдуми. Підтримка України європейським суспільством через анексію Криму Росією 2014 р. спричинила появу таких лексичних новоутворень, як *Крим-наш* – найвідоміший російськомовний неологізм, що виник та набув популярності в Росії на тлі підготовки та здійснення російської збройної агресії проти України. Одночасно також з'являються такі нові слова як *кіборги* – українські герої-військові, які безстрашно захищали Донецький аеропорт. Аналогічно до цього утвердилося слово *азовці* на позначення тих, хто героїчно тримав оборону Маріуполя та «Азовсталі».

Війна, яка триває зараз, також поповнила наші словники новими словами. Зокрема, багато неологізмів походить від назв воєнної техніки. Звідси, наприклад, з'явилися такі слова, як *барайктарити джавелінити*, *відхаймарсити* – боротися з ворогом, застосовуючи відповідну техніку. А *бандеромобілем* називають будь-який автомобіль української армії.

З'являються й інші популярні неологізми, наприклад: *руській воєнний корабль* (легендарна фраза-символ про стійкість і силу українського спротиву у війні), *орк* (прізвисько російських окупантів, запозичене з книги Джона Толкієна «Володар пернів»), *приліт* (влучання), *бавовна* (вибух у Росії, Білорусі чи на території, яку тимчасово контролюють окупанти), *рашизм* (походить від поєднання англійського слова *russia* («раша») зі словом «фашизм»), *байрактарити, джавелінити* (нищити ворога) та ін.

Беззаперечно, що словотворчість українців за останні півроку набула великих масштабів – наприклад, Словник сучасної української мови та сленгу «Мислово» побагатшало

приблизно на 500–700 нових визначень. Хоча досить складно визначити, який відсоток лексикони з'явився внаслідок збройного протистояння. Є слова, які належать саме до військового сленгу, як-от *зеленка, русня, двоохотий, трьохотий* чи *гібридна війна*. Вони не нові, просто актуалізувались у зв'язку з конфліктом. Хоча напевне у традиційних словниках відсутні.

З розвитком інфоормаційних технологій, сучасної реклами, бізнесу з'являються такі нові поняття як *ІР-телефонія, гугл, селфі, гугл-диск, iPhone емодзі, трафік, інтерфейс, контент, кеш, лінк, вебінар бренд-менеджер, верифікатор, редактор-копірайтер, трейдер*. Від багатьох них спостерігається ціла низка спільнокореневих новотворів, формуючи словотвірне гніздо, наприклад: *гугл* – пошукова система, *гуглонути* – здійснити одноразовий пошук, *гуглення* – пошук, *гугнило* – те, за допомогою чого здійснюється пошук, *гугломовець* – мовець, який черпає інформацію з гугла і т.ін. Сфера комп'ютерних технологій та Інтернету наповнюють словникові запаси користувачів новими лексичними одиницями. Найпродуктивнішими способами творення комп'ютерних неологізмів є афіксація, композиція (осново- та словоскладання), аббревіація, транслітерація/ транскрипція.

Поширення нових інформаційних технологій та залучення до інтернет-спілкування значної кількості мовців (зокрема такі соцмережі як Facebook та Twitter) приводить до трансформацій мови, що обслуговує ці комунікації, майже на всіх рівнях. Найбільших змін зазнають лексичний, фразеологічний та словотвірний рівні, внаслідок чого відбувається значне розширення словника для номінування нових понять, реалій, явищ, ознак, дій і станів, що постійно виникають у мережевому світі.

Вивчення мовних елементів із погляду динаміки дає змогу виявити як процеси запозичення, так і творення нових слів різними способами словотворення (*автомайданівка, україновиховання, криптовалюта, ватник* «той, який веде проросійську або антиукраїнську пропаганду; проросійський», *жовто-блакитні «гравці національної збірної України»* та ін.), а також і пасивізації низки лексичних одиниць.

Поповнення лексичного складу української мови відбувається за рахунок такого потужного джерела як деривація, а саме такі як:

1) Суфіксальний спосіб (він є найпродуктивнішим для іменникових неологізмів). Так у реєстрах найсучасніших словників з'явилася велика

кількість інновацій із суфіксом *-ість*, що належать здебільшого до різних терміносистем української мови: *масштабованість, дотичність, віртуальність, адаптивність*; з суфіксом *ств-* (*-цтв-*): *барменство, рейдерство, суперменство*.

2) Префіксальний спосіб словотворення (насамперед за допомогою загальноєвропейських префіксів): *пропрезидентський, проєвропейський, прозахідний, реприватизація, реорганізація, деокупація, пострадянський суперакція* ;

3) Абревіація (зокрема назв державних адміністративних органів, назв установ та організацій, понять сфер державних та міжнародних відносин): *Мінфін* – Міністерство фінансів України, *ОДА* – обласна державна адміністрація, *КМУ* – Кабінет Міністрів України, *МОН* – Міністерство освіти і науки України, *ЄС* – Європейський союз, *держбюджет* і т.д.;

4) За допомогою слів-комполітів: *євроінтеграція, єврокомісія, медіапростір медіатекст* і т.д.,

Останнім часом в українській мові, а саме у мові засобів масової комунікації, активно вживається лексема *Європа*, а особливо компонент євро- який став словотвірною основою багатьох нових слів нашого часу. До XVIII сторіччя на означення Європи як континенту, поняття географічного, в Україні користувались безпосередньо назвами народів Європи. Лексему *Європа* та її похідні, зокрема європейський, можна знайти у публіцистичних текстах М. Драгоманова, І. Нечуя-Левицького, П. Куліша, та ін., які зверталися до теми українсько-європейських взаємин, пов'язували майбутнє України з Європою. У 1998 році було запроваджено в обіг грошову одиницю *євро*, а в українських словниках ця лексема зафіксована як самостійна мовна одиниця. Для мовної економії саме стосовно конкретних побутових предметів прикметник європейський скорочується до префіксоїда *євро-*. Конструкція *євро+*іменник настільки продуктивна, що вона вже втрачає свою позитивну оцінність і сприймається іронічно.

Європеїзація України охоплює всі сфери життєдіяльності: і духовно-соціальні, і предметно-побутові. Отже, за останні роки лексема *Європа* стрімко розвинула лексико-семантичне поле, збагатила свій семантичний та словотвірний потенціал: (пор. *європеїзація*) та похідні від неї – *єврокредит, євроекономіка, євроконсорціум, єврозона, євровалюта, євробанк, євроіндекс, єврооблігації, євворинок, євродопомога* та ін. Також ця лексема сприяла творенню нових слів з галузі спорту, як-от: *євроспорт, євроліга,*

єврокубок, єврочемпіонат, євротурнір, єврофутбол та ін. Чимало утворень, які «починаються на *євро-*, означають не щось узагальнено-європейське, а побутові речі, так звані «євроречі». Це свідчить не стільки про явище філології, а й про деяку символіку споживчих товарів, зокрема європейських. Ці «шматочки справжньої Європи» так би мовити «долучають нас до Європи», а *євросервіс, єврообслуга, єврокомфорт* творять нам *єврожиття*, створюють враження, що ми вже опинилися в Європі [5; с. 192].

Але така «європеїзація» характерна не лише для української, а й для інших слов'янських мов.

За допомогою лексеми *Європа* твориться велика кількість лексичних інновацій – абревіатур. Це є потужним джерелом творення нових слів, особливо у мові сучасних українських ЗМІ: *ЄС* – Європейський Союз, *ЄЕС* – Європейське економічне співтовариство, *ЄК* – Європейська комісія, *ЄКУ* – Європейський конгрес українців, *ЄРО* – Європейська розрахункова одиниця, *ЄЗ* – Європейська економічна зона, *ЄВУ* – Європейська валютна угода, *ЄНОК* – Європейський національний олімпійський комітет. Таке активне творення цих абревіатур пов'язане передусім зі створенням нових європейських інституцій та структур політичного, економічного, культурного спрямування, активізацією європейської риторики та розширенням політики Європейського Союзу.

Невід'ємною частиною динаміки українського лексикону є процес проникнення англізмів до української мови – і це є позитивним, адже вони збагачують її новими словами та поняттями. та Основними причинами таких запозичень можна назвати відсутність у рідній мові еквівалентного слова для нового предмета, явища чи поняття; деталізація поняття, яке в українській мові може передаватися не одним словом; потреба поповнити експресивні засоби вираження, прагнення до підвищення чіткості певного слова і т.д. Таке інтенсивне проникнення в нашу мову слів іншомовного походження здійснюється за допомогою преси, масової культури, телебачення й радіо, Інтернету, інформаційного обслуговування споживчого ринку та ін. Також одною з причин таких запозичень можна назвати надзвичайну престижність іноземних мов, а отже, і сприйняття іноземного слова як престижнішого порівняно з власним [5; с. 22].

У зв'язку з активізацією міжнародних відносин України з іншими державами та ведучими позиціями англійської мови на світовій арені, можемо спостерігати, що в українську мову запо-

зичується чимала кількість суспільно-політичної та економічної лексики англійської мови.

Новим в економічній тематиці є запозичення *стартап* (англ. start up – починати) – нещодавно нещодавно створена компанія, *ф'ючерс* (англ. future – майбутнє) – стандартний документ, який засвідчує зобов'язання придбати цінні папери, товари або кошти, *брексит*, *дедлайн*, *піар*, *лобіст* і т. д.

Динамічні процеси щодо активізації міжнародних зв'язків України спостерігаються не лише в соціально-економічній та політичній галузі, а й у мистецтві. Цьому сприяє активізація культурного обміну між Україною та країнами західної демократії. І, як наслідок, такі зміни не могли не відобразитися в мові – лексика української мови відчутно збагатилася новими найменуваннями з мистецької сфери. Відзначаємо виникнення групи так званої *шоубізнесової* лексики англомовного походження в українській мові (*шоумен*, *селебріті*, *брейкбіт*, *бітбокс*, *діджей*, *саундтрек*).

Словник сучасної української мови та сленгу «Мислово» назвав *діджиталізацію* словом 2019 року. Неологізм увійшов в українську мову лише кілька років тому і є транслітерацією англійського digitalization. Означає зміни суспільного життя, пов'язанні з використанням цифрових технологій. Це слово – спрощена версія більш точного терміну «цифрова трансформація», що є проявом глобальної цифрової революції. А головним, най-

більш популярним словом 2021 року стало слово *вакцина* та похідні від нього або пов'язані з вакциною слова, зокрема *антивакцинатор*, *ревакцинація*, *імунітет*, *імунізація*, *бустерна доза*, *коронавірус*.

Отже, неологізми – це надзвичайно важливі одиниці, які істотно збагачують словниковий склад української мови (як кількісно, так і якісно), слугують динаміці мови. Інноваційні процеси на лексичному рівні охоплюють: виникнення нових слів – питомих (утворених на ґрунті української мови) і запозичених; появу на конкретному етапі розвитку нових значень у загальновідомих словах; активну міграцію слів у межах лексичної системи від периферії до центру і навпаки.

Отже, сфера сучасних українських ЗМІ засвідчує, що наша мова живе, розвивається. Інтенсивне використання в новітніх українських масмедіа нових лексем політологічного спрямування свідчить про пошук нових свіжих найменувань, прагнення до точності та об'єктивності [6; с. 59]. Процеси неологізації є питомою характеристикою лексичного складу сучасної української літературної мови.

Це означає, що мова – це, справді, живий організм, на який впливають як позамовні, так і внутрішньомовні чинники. Лексичний склад мови дуже швидко реагує на нові події та явища і блискавично поповнюється новими утвореннями, а вивчення та фіксація цієї нової лексики є невід'ємною частиною роботи кожного лексикографа.

Список літератури:

1. Сімонок В.П. Семантико-функціональний аналіз іншомовної лексики в сучасній мовній картині світу / В.П.Сімонок. Харків: Основа, 2000. 331 с.
2. Підкамінна Л. Лінгвостилістика неологізмів у мові сучасних українських ЗМІ // Лінгвостилістичні студії. Луцьк, 2019. Вип. 10. С. 146.
3. Кабиш О. Словотвірні та семантичні неологізми в сучасній українській мові. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. 2013. Вип. 5. С. 69–75.
4. Стишов О.А. Українська лексика кінця XX століття: (На матеріалі мови засобів масової інформації) 2-ге вид., переробл. / О.А.Стишов. К. : Пугач, 2005. 388 с.
5. Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. *Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб.* Біла Церква : «Авторитет», 2019. 198 с.
6. Кирилюк О. Суспільно-політичні неологізми як віддзеркалення мовної картини воєнного протистояння. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Серія «Мовознавство»*. 2018. Т. 1. С. 58–62.

Vakulovych L. L. FEATURES OF NEOLOGISMS' FUNCTIONING IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

The lexical system of the Ukrainian language of the late 20th and early 21st centuries is open, dynamically developing and responding to all the challenges of time and society.

One of the elements of public life, which actively reacts to social processes and reflects them, is the mass media – because they are the first to react to events that take place in the country or the world. The language of mass media is a kind of mirror “in which is reflected the multifunctionality of the national language,

the degree of its intellectualization, in particular due to the spread of terms from various fields of knowledge and their common language adaptation” [4; p. 32].

In addition to the media a kind of environment for the birth of new words is the Internet, which is now extremely popular and relevant.

Changes in various spheres of people’s lives under the influence of new social conditions determine the need for neologisms.

Along with this, there is also the problem of preserving linguistic identity that is observing the normativity of an expression at different levels of the language system.

The processes of adaptation of the innovative vocabulary studied in the article are reflected in the peculiarities of the functioning of the Ukrainian language in the modern period.

It should be noted that the lexical composition of the Ukrainian language is most actively replenished with neologisms representing such areas as politics, medicine, sports, military affairs, computer technology, and culture. Some of them, due to the active use by the majority of the language community, become normative, which is confirmed in the dictionaries of the Ukrainian language.

On the basis of mass media materials, there has been investigated and studied the use of various types of neologisms in the language of modern Ukrainian mass media, as well as the functioning of lexical innovations in the mass media space.

Considerable attention was paid to socio-political vocabulary and terminology, which has become an integral component of the language of modern mass media.

Key words: *neologisms, mass media, vocabulary, terminology, semantics, socio-political phenomena.*